

فصل اوّل

زیبایے آفرینش

درس اوّل: زنگ آفرینش

حکایت: اندرز پدر

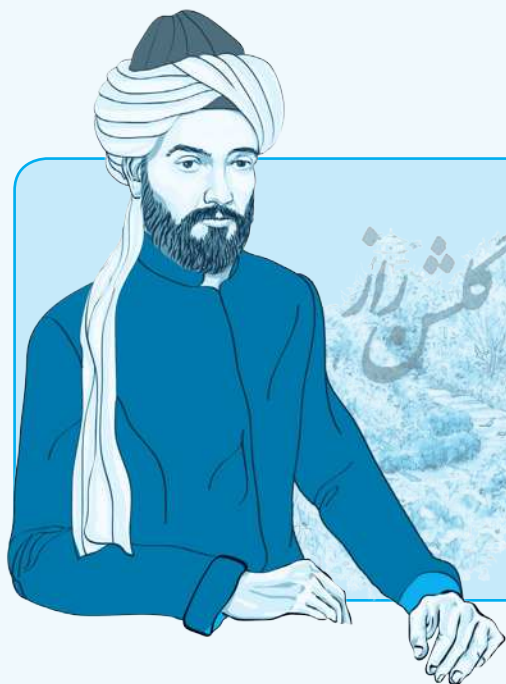
درس دوم: چشمه معرفت

روان خوانی: کژال

تو قدر تو فریاد از دل چو چال
ببا طاهر
بجو قدر تو افزون از ملایک

شیخ محمود شبستری

(وفات ۷۲۰ هـ.ق)

از عارفان مشهور قرن هشتم و از علما و فضلاء تبریز است که نوشته‌ها و سروده‌هایی در زمینه عرفان اسلامی دارد. معروف‌ترین اثر شعری او، مثنوی «گلشن راز» است.

حق اندر وی ز پیدایی است پنهان

جهان، جمله فروغ روی حق دان

تمام هستی را روشنی چهره خداوند (جلوه‌گری خداوند در آفرینش) بدان، خداوند آن قدر در این جهان نمایان و آشکار است که از آشکار بودن بسیار، غیرقابل دیدن است.

بیت بالا با این بیت ارتباط معنایی دارد: یار، بی‌پرده از در و دیوار / در تجلی است یا اولی‌الأبصار (یا اولی‌الأبصار: ای صاحبان چشم)

❶ «فروغ روی حق»: کنایه از جلوه‌گری حضرت حق در آفرینش / روی حق: تشخیص / حق و حق: تکرار / پیدا و پنهان: تضاد

❷ جهان: مفعول / حق در مصراع اول، مضاف‌الیه و در مصراع دوم نهاد است. / در جمله اول نهاد «تو» محذوف است. / بیت، دو جمله دارد (هر مصراع، یک جمله است).

دانش‌های ادبی (درس ۱)

شخصیت‌بخشی

یکی از زیبایی‌های ادبی، نسبت دادن ویژگی‌های انسان به غیرانسان است که به آن «تشخیص» یا «شخصیت‌بخشی» می‌گوییم. این آرایه ادبی، نام‌های دیگری مانند «شیوه انسان‌نمایی پدیده‌ها» و «انسان‌انگاری» نیز دارد. در حکایت‌های قدیمی، نمونه‌های فراوانی از این آرایه به چشم می‌خورد که یکی از بهترین این نمونه‌ها، کتاب «کليلة و دمنه» است.

◀ **مثال (۱):** جاده نفس نفس می‌زند: «نفس نفس زدن» ویژگی انسان است که سهراب سپهری آن را به جاده نسبت داده است.

◀ **مثال (۲):** سیر یک روز طعنه زد به پیاز / که تو مسکین، چقدر بدبویی: «طعنه زدن» ویژگی انسان است که پروین اعتصامی آن را به سیر نسبت داده است؛ حتی «مسکین شدن» ویژگی انسان است که آن را به پیاز نسبت داده است.

◀ **مثال (۳):** شب، نرم‌نرم پای ز جنگل برون نهاد / آهسته، دشت و بیشه نقابی بر او کشید: در این بیت «پای نهادن شب» و «نقاب کشیدن دشت و بیشه» تشخیص دارند چرا که به شب، دشت و بیشه، شخصیت انسانی داده شده است.

نکته

هرگاه بعد از حرف ندای «ای» واژه‌ای بیاید که غیر انسان باشد، آرایه تشخیص دارد.
مثال: ای جان حدیث ما بر دلدار بازگو / لیکن چنان مگو که صبا را خبر شود
 در این بیت «جان» تشخیص دارد زیرا جان با اینکه غیر انسان است اما مانند انسانی مخاطب قرار گرفته است و با او صحبت شده است.

پرسش‌های چهارگزینه‌ای آرایه ادبی تشخیص

۱ در کدام گزینه آرایه ادبی تشخیص به کار رفته است؟

- (۱) بچه‌ها گرم گفت‌وگو بودند.
- (۲) تا معلم ز گرد راه رسید.
- (۳) شبنم از روی برگ گل، برخاست.
- (۴) باز هم در کلاس غوغا بود.

۲ در کدام گزینه آرایه شخصیت‌بخشی بیشتری به کار رفته است؟

- (۱) شبنم از روی برگ گل برخاست / گفت: می‌خواهم آفتاب شوم
- (۲) با نسیم بهار و بلبل باغ / گرم راز و نیاز خواهم شد
- (۳) بچه‌ها در کلاس جنگل سبز / جمع بودند دور هم خوشحال
- (۴) زنگ تفریح را که زنجره زد / باز هم در کلاس غوغا شد

۳ نسبت دادن ویژگی انسان به غیرانسان، نام کدام آرایه ادبی است؟

- (۱) کنایه
- (۲) تشخیص
- (۳) شیوه انسان‌نمایی پدیده‌ها
- (۴) گزینه‌های ۲ و ۳

۴ در همه گزینه‌ها آرایه ادبی تشخیص به کار رفته است، به جز ...

- (۱) سنگ‌های نامهربان، بال کبوتر را شکستند.
- (۲) شاپرک مهربان، دست آدم‌آهنی را گرفت.
- (۳) باز موضوع تازه‌ای داریم / «آرزوی شما در آینده»
- (۴) جوجه‌های کبوتران گفتند: / کاش می‌شد کنار هم باشیم

۵ در کدام گزینه، آرایهٔ شخصیت‌بخشی به چشم می‌خورد؟

- (۱) سعدیا مرد نکونام نمیرد هرگز / مرده آن است که نامش به نکویی نبرند
- (۲) تا نگرید ابر کی خندد چمن؟ / تا نگرید طفل کی نوشد لبن؟
- (۳) صد هزاران کیمیا حق آفرید / کیمیایی همچو صبر آدم ندید
- (۴) درد آمد بهتر از ملک جهان / تا بخوانی مر خدا را در نهان

۶ کدام گزینه دربردارندهٔ آرایهٔ «انسان‌نگاری» نیست؟

- (۱) به کجا چنین شتابان؟ / گون از نسیم پرسید
- (۲) ابرها خشک و خیس / حق هق گریهٔ خود را خوردند
- (۳) آسمان تعطیل است / بادها بی‌کارند
- (۴) پرستو نغمه‌خوان با جوجه‌ها جست

۷ در هیچ گزینه‌ای آرایهٔ تشخیص به چشم نمی‌خورد به جز ...

- (۱) ماه فروماند از جمال محمد (ص) / سرو نباشد به اعتدال محمد (ص)
- (۲) شاد و خندان می‌روم تا حشرگاه / چون نبی بگرفت ما را در پناه
- (۳) خدا را ندانست و طاعت نکرد / که بر بخت و روزی قناعت نکرد
- (۴) سر را به زمین چه می‌نهی بهر نماز / آن را به زمین بنه که در سر داری

۸ نسبت دادن افعال و صفات انسانی به غیرانسان می‌تواند نام کدام آرایهٔ ادبی باشد؟

- (۱) تناسب یا مراعات نظیر
- (۲) کنایه یا تناسب
- (۳) تشخیص یا شخصیت‌بخشی
- (۴) تضاد یا ترادف

۹ توضیح آرایهٔ تشخیص در کدام گزینه صحیح نیست؟

- (۱) سیر یک روز طعنه زد به پیاز / که تو مسکین چقدر بدبویی (طعنه زدن سیر و مسکین شدن پیاز)
- (۲) همه شب در این امیدم که نسیم صبحگاهی / به پیام آشنایی بنوازد آشنا را (نوازش کردن نسیم)
- (۳) گرم شو از مهر و ز کین سرد باش / چون مه و خورشید جوانمرد باش (جوانمرد بودن مه و خورشید)
- (۴) اگر شادی است ما را گر غم از ماست / که بر ما هرچه می‌آید هم از ماست (شاد بودن و غمگین بودن ما)

۱۰ همهٔ گزینه‌ها از داشتن آرایهٔ تشخیص بهره‌مند هستند، به جز گزینهٔ ...

- (۱) کوه‌ها نظاره‌گر پرندگان خوش‌الحان دشت‌هایند.
- (۲) طلوع و غروب نشانه‌های عظیمی از شکوه الهی هستند.
- (۳) پرستوها در گوش نسیم ترانه‌های عشق می‌سرایند.
- (۴) جاده نفس‌نفس‌زنان در تب و تاب زندگی است.

۱۱ کدام‌یک از واژه‌های مشخص شده «جان‌بخشی» ندارند؟

- (۱) تا سر زلف تو در دست نسیم افتاده است / دل سودا زده از غصهٔ دونیم افتاده است
- (۲) تا به گریبان نرسد دست مرگ / دست به دامن، نکنیمت رها
- (۳) در بیابان گر به شوق کعبه خواهی زد قدم / سرزنش‌ها گر کند خار مغیلان غم مخور
- (۴) روی خوبت آیتی از لطف بر ما کشف کرد / زان زمان جز لطف و خوبی نیست در تفسیر ما

۱۲ در کدام گزینه آرایهٔ تشخیص به کار رفته است؟

- (۱) یوسف گمگشته باز آید به کنعان غم مخور / کلبهٔ احزان شود روزی گلستان غم مخور (احزان: غم‌ها)
- (۲) ای دل ار سیل فنا بنیاد هستی بر کند / چون تو را نوح است کشتیبان ز توفان غم مخور
- (۳) گرچه منزل بس خطرناک است و مقصد بس بعید / هیچ راهی نیست کان را نیست پایان غم مخور
- (۴) حافظا در کنج فقر و خلوت و شب‌های تار / تا بُوَد وردت دعا و درس قرآن غم مخور

۱۳ در همه گزیندها آرایه «شخصیت‌بخشی» به کار رفته است به جز ...

- (۱) بلبلِ شیفته می‌گفت به گل / که جمال تو چراغ چمن است
 (۲) صورت حال مرا سرو چمن می‌داند / که کشیدن نتوان پای به گل رفته فروی
 (۳) یا به تیغ کج او گردن تسلیم بنه / یا ز خاک در او، پای بکش دست بشوی (تیغ: شمشیر)
 (۴) تا نیفکنده سرت کوزه‌گر دهر به خاک / رخت در پای خُم انداز و می افکن به سبوی (دهر: روزگار)

۱۴ با توجه به رباعی زیر، کدام ویژگی خروس نشانگر آرایه تشخیص است؟

«هنگام سپیده‌دم خروس سحری / دانی که چرا همی کند نوحه‌گری؟»

یعنی که نمودند در آینه صبح / کز عمر شبی گذشت و تو بی‌خبری»

- (۱) گفت‌وگو کردن (۲) نوحه‌گری (۳) سپری کردن عمر (۴) بی‌خبری

جمله

کلمه یا مجموعه‌ای از کلمات است که پیام یا مفهومی را از گوینده به شنونده یا از نویسنده به خواننده می‌رساند. در شمارش تعداد جمله‌ها، موارد زیر به‌عنوان جمله شمرده می‌شوند:

- ۱- حرف ندا و منادا
 ۲- حرف ندا به‌تنهایی
 ۳- منادا به‌تنهایی
 ۴- جمله دارای فعل
 ۵- جمله بدون فعل
 ۶- فعل به‌تنهایی
 ۷- صوت

◀ مثال (۱): ای سعدی

حرف ندا منادا

حافظا ترک جهان گفتن طریق خوش‌دلی است
 منادا حرف ندا

◀ مثال (۲): ای نام تو بهترین سرآغاز

حرف ندا به‌تنهایی (ای خدایی که ...)

◀ مثال (۳): سعدی، اگر عاشقی کنی و جوانی

منادا به‌تنهایی

◀ مثال (۴): حسین از مدرسه به خانه آمد (جمله دارای فعل)

فعل

◀ مثال (۵): به‌نام خداوند جان آفرین

حکیم سخن در زبان آفرین [شروع می‌کنم] (جمله بدون فعل)

فعل محذوف

◀ مثال (۶): علی به خانه آمد و برگشت.

فعل به‌تنهایی

◀ مثال (۷): از عشق بگو که عشق دام است

صوت تنبیه و آگاهی

نکته (بیشتر بدانیم)

۱ - شبه‌جمله‌ها دو نوع هستند:

- الف) ندا و منادا: هرگاه کسی یا چیزی را با آهنگی خاص مخاطب قرار بدهیم، به آن «منادا» می‌گوییم و به حرفی که معمولاً همراه منادا است، حرف «ندا» می‌گوییم. حروف ندا عبارتند از: «یا، ایها، ایته، ای، ا»
 ب) صوت: گاهی برای بیان احساسات و حالات درونی خود از واژه‌هایی استفاده می‌کنیم که نشان‌دهنده شادی‌ها، غم‌ها، حسرت‌ها، دردها و ... است که به این‌گونه واژه‌ها «صوت» می‌گوییم.
 صوت انواع گوناگونی دارد که به برخی از آن‌ها اشاره می‌کنیم:
 الف) صوت تحسین و تشویق: آفرین، مرحبا، به‌به، بارک‌الله و ...
 ب) صوت درد و افسوس: آه، واویلا، دریغ، فریاد، آوخ و ...
 ج) صوت تنبیه و آگاهی: زنه‌ار، مبادا، امان و ...
 د) صوت تصدیق: بله، آری، آهان و ...
 ه) صوت تعجب: به، وه، اوه، عجب و ...

۲- مصدر:

واژه‌ای است که بر انجام دادن کار یا پذیرفتن حالتی دلالت می‌کند بدون آنکه زمان و شخص داشته باشد و در پایان آن حرف «ن» می‌آید مانند خوردن، گرفتن، گشتن، بودن و ...
 «مصدر» معنی تمام فعل‌ها، برخی از اسم‌ها و صفت‌ها و ... را دربردارد و چون زمان و شخص ندارد، جزء اسم به حساب می‌آید و در شمارش، جمله محسوب نمی‌شود.

مثال: خوب گفتن، خوب اندیشیدن و خوب رفتار کردن، از ویژگی‌های انسان‌های والامقام است. (۱ جمله)

مصدر (اسم)   مصدر (اسم)   مصدر (اسم)

پرش‌های چهارگزینه‌ای (جمله)

۱۵ بیت «دانه آرام بر زمین غلتید / رفت و انشای کوچکش را خواند» چند جمله است؟

- ۱) دو جمله   ۲) سه جمله   ۳) چهار جمله   ۴) پنج جمله

۱۶ تعداد جملات در کدام گزینه از دیگر گزینه‌ها کمتر است؟

- ۱) ذره‌ذره به آسمان بروم / ابر باشم دوباره آب شوم
 ۲) گفت: باغی بزرگ خواهم شد / تا ابد سبز سبز خواهم ماند
 ۳) باز موضوع تازه‌ای داریم / «آرزوی شما در آینده»
 ۴) جوجه‌های کبوتران گفتند / کاش می‌شد کنار هم باشیم

۱۷ در کدام گزینه فعل به‌تنهایی یک جمله محسوب می‌شود؟

- ۱) هر یکی برگ کوچکی در دست / باز انگار زنگ انشا بود   ۲) غنچه هم گفت: گرچه دلتنگم / مثل لبخند باز خواهم شد
 ۳) روی هر شاخه جیک‌جیک کنم / در دل آسمان رها باشم   ۴) جوجه گنجشک گفت: می‌خواهم / فارغ از سنگ بچه‌ها باشم

۱۸ دو بیت زیر از چند جمله تشکیل شده است؟

شبم از روی برگ گل، برخاست / گفت: می‌خواهم آفتاب شوم
 ذره‌ذره به آسمان بروم / ابر باشم، دوباره آب شوم

- ۱) سه جمله   ۲) شش جمله   ۳) پنج جمله   ۴) هفت جمله

۱۹ تعداد جملات در کدام گزینه بیشتر است؟

- ۱) برآشت عابد که خاموش باش / تو مرد زبان نیستی، گوش باش
 ۲) مفرح‌نامه جان‌هاست نامش / سر فهرست دیوان‌هاست نامش
 ۳) به نام آن که جان را فکرت آموخت / چراغ دل به نور جان برافروخت
 ۴) تا به گریبان نرسد دست مرگ / دست ز دامن نکیمت رها

۲۰ بیت زیر چند جمله است؟

«ای همه هستی ز تو پیدا شده / خاک ضعیف از تو توانا شده»

(۱) یک جمله (۲) دو جمله (۳) سه جمله (۴) چهار جمله

۲۱ در متن مقابل چند جمله دیده می‌شود؟ «گفت: جان پدر! تو نیز اگر بختی، به از آنکه در پوستین خلق افتی.»

(۱) دو جمله (۲) سه جمله (۳) چهار جمله (۴) پنج جمله

۲۲ کدام بخش مشخص شده، نمی‌تواند یک جمله به حساب بیاید؟

(۱) شنیدم که پیری شبی زنده داشت / سحر دست حاجت به حق بر فراشت

(۲) سعدی نگفتمت که به سرو بلند او / مشکل توان رسید به بالای پست ما

(۳) ای همه هستی ز تو پیدا شده / خاک ضعیف از تو توانا شده

(۴) بدو گفت رستم که ای نامجوی / نبودیم هرگز بدین گفت‌وگوی

۲۳ کدام گزینه تکمیل‌کننده عبارت زیر است؟

«.....» کلمه یا مجموعه‌ای از کلمات است که پیام یا مفهومی را از گوینده به ..... یا از ..... به خواننده می‌رساند.

(۱) فعل، مفعول، نهاد (۲) جمله، شنونده، نویسنده (۳) گزاره، شنونده، نویسنده (۴) نهاد، نویسنده، شنونده

۲۴ کدام گزینه از نظر ساختار جمله نادرست است؟

(۱) وعده دیدار هر کسی به قیامت

(۲) قدر فلک را کمال و منزلتی نیست

(۳) شاید اگر آفتاب و ماه نتابد

(۴) عرصه دنیا مجال همت او نیست

۲۵ تعداد جمله‌ها در کدام گزینه نادرست ذکر شده است؟

(۱) مهر از تو توان برید؟ هیهات / کس بر تو توان گزید؟ حاشاک (۴ جمله)

(۲) زهی همت که حافظ راست از دنیی و از عقبی / نیاید هیچ در چشمش به جز خاک سر کویت (۲ جمله)

(۳) روزه یک سو شد و عید آمد و دل‌ها برخواست / می ز خمخانه به جوش آمد و می باید خواست (۵ جمله)

(۴) یا رب چه غمزه کرد صراحی که خون خُم / با نعره‌های قلقلش اندر گلو بیست (۳ جمله)

۲۶ اگر بخواهیم تعداد جمله‌ها را از کم به زیاد مرتب کنیم، کدام گزینه درست است؟

(الف) آمدی جانم به قربانت ولی حالا چرا / بی‌وفا حالا که من افتاده‌ام از پا چرا

(ب) مرا آن گوشه چشم دلاویز / به کشتن می‌کند گویی اشارات

(ج) صلاح کار کجا و من خراب کجا / ببین تفاوت ره کز کجاست تا به کجا

(د) به سوگند گفتن که زر مغربی است / چه حاجت؟ محک خود بگوید که چیست

(ه) وه که با این عمرهای کوتاه بی‌اعتبار / این همه غافل شدن از چون منی شیدا چرا

(۱) ب، الف، ج، ه، د (۲) ه، ب، د، ج، الف (۳) ب، ه، د، ج، الف (۴) الف، ج، د، ه، ب

۲۷ تعداد جملات حکایت زیر (از گلستان سعدی) در کدام گزینه آمده است؟

«مردمان را عیب نهانی پیدا مکن که مر ایشان را رسوا کنی و خود را بی‌اعتماد هر که علم خواند و عمل نکند بدان ماند که گاو راند

و تخم نیفشاند.»

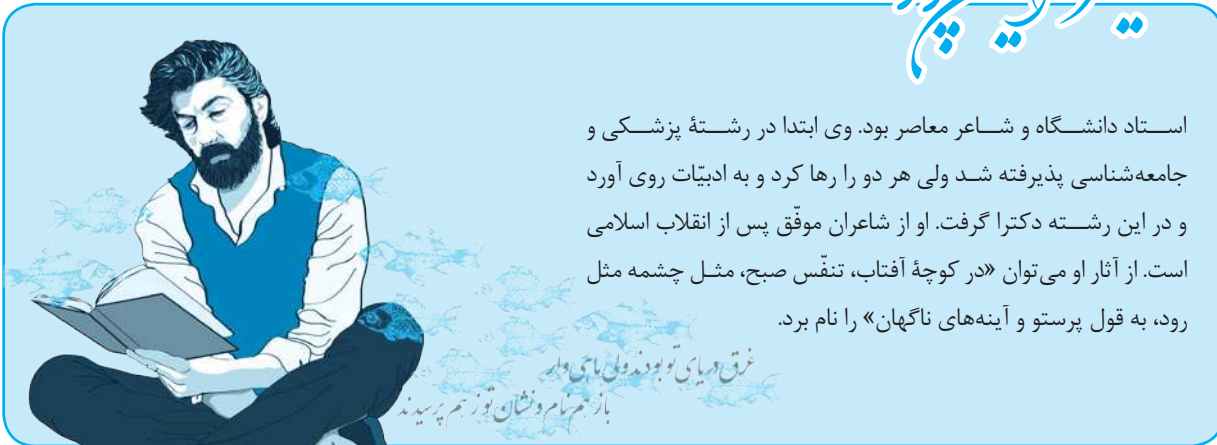
(۱) شش (۲) هفت (۳) هشت (۴) نه

درس اول

زنگ آفرینش

میسرین سپهر

(۱۳۸۶-۱۳۳۸ ه.ق)

استاد دانشگاه و شاعر معاصر بود. وی ابتدا در رشته پزشکی و جامعه‌شناسی پذیرفته شد ولی هر دو را رها کرد و به ادبیات روی آورد و در این رشته دکترا گرفت. او از شاعران موفق پس از انقلاب اسلامی است. از آثار او می‌توان «در کوچه آفتاب، تنفس صبح، مثل چشمه مثل رود، به قول پرستو و آینه‌های ناگهان» را نام برد.

قالب شعر: چهارپاره

معنی و مفهوم

صبح یک روز نوبهاری بود روزی از روزهای اول سال

① روز و سال: تناسب / روز و روز: تکرار

② فعل جمله دوم «بود» است که حذف شده است. / بیت، دو جمله است.

بچه‌ها در کلاس جنگل سبز جمع بودند دور هم خوش حال

③ کل بیت، یک جمله است. / بچه‌ها: نهاد / بودند: فعل ماضی

بچه‌ها گرم گفت و گو بودند باز هم در کلاس غوغا بود

بچه‌ها مشغول صحبت کردن بودند و دوباره در کلاس درس، سر و صدا بود.

④ گرم کاری بودن: کنایه از مشغول بودن

هر یکی برگ کوچکی در دست باز، انگار زنگ انشا بود

⑤ کل بیت، دو جمله است. فعل جمله اول «داشتند» است که حذف شده است.

تا معلّم ز گرد راه رسید گفت با چهره‌ای پر از خنده:

⑥ «از گرد راه رسیدن»: کنایه از «تازه رسیدن»

⑦ «رسید» و «گفت»: فعل ماضی

باز موضوع تازه‌ای داریم «آرزوی شما در آینده»

➤ موضوع تازه: مفعول / داریم: فعل مضارع / کلّ بیت، دو جمله است. «چیست» از پایان جمله دوم حذف شده است.

شب‌نم از روی برگ گل برخاست   گفت: می‌خواهم آفتاب شوم

شب‌نم از روی برگ گل بلند شد، گفت: می‌خواهم به آفتاب تبدیل بشوم.

➤ کلّ مضارع دوم: کنایه از به مقام بالا رسیدن / برخاستن و گفتن شب‌نم: تشخیص

ذره ذره به آسمان بروم   ابر باشم، دوباره آب شوم

➤ آسمان و ابر: تناسب

➤ فعل‌های «بروم، باشم و شوم»: فعل مضارع (حال)

دانه آرام بر زمین غلتید   رفت و انشای کوچکش را خواند

➤ رفتن و انشا خواندن دانه: تشخیص

➤ رفت: فعلی که به‌تنهایی یک جمله است. / کلّ بیت، سه جمله است. / فعل‌های «غلتید، رفت و خواند»: فعل ماضی (گذشته)

گفت: باغی بزرگ خواهم شد   تا ابد سبز سبز خواهم ماند

(دانه) گفت: به باغی بزرگ تبدیل خواهم شد و برای همیشه بسیار سبز باقی خواهم ماند.

➤ سبز و سبز: تکرار / (دانه) گفت: تشخیص / باغ و سبز: تناسب

➤ خواهم شد و خواهم ماند: فعل آینده (مستقبل)

غنچه هم گفت: گرچه دلتنگم   مثل لبخند باز خواهم شد

غنچه هم گفت: اگرچه ناراحت و غمگین هستم، اما مانند لبخندی باز خواهم شد.

➤ گفتن و دلتنگ شدن غنچه: تشخیص / دلتنگ شدن: کنایه از ناراحت و غمگین شدن / من (غنچه) مثل لبخند باز خواهم شد: تشبیه

با نسیم بهار و بلبل باغ   گرم راز و نیاز خواهم شد

با نسیم (باد خنک و ملایم بهاری) و بلبل درون باغ، مشغول عبادت و مناجات خواهم شد.

➤ راز و نیاز: تناسب / گرم شدن: کنایه از مشغول شدن

➤ کلّ بیت، یک جمله است.

جوجه گنجشک گفت: می‌خواهم   فارغ از سنگ بچه‌ها باشم

➤ گفتن و خواستن جوجه گنجشک: تشخیص

روی هر شاخه جیک جیک کنم   در دل آسمان رها باشم

روی هر شاخه‌ای، آواز بخوانم و در وسط آسمان آزاد باشم.

➤ «دل آسمان»: کنایه از وسط و میانه آسمان / دل آسمان: تشخیص

جوجه کوچک پرستو گفت: کاش با باد رهسپار شوم

➤ گفتن جوجه کوچک پرستو: تشخیص

➤ کاش: منادا / ای کاش، یک جمله محسوب می‌شود.

تا افق‌های دور کوچ کنم   باز پیغمبر بهار شوم

تا سرزمین‌های دور سفر کنم، دوباره پیام‌آور فصل بهار (زمان شکوفایی و طراوت) بشوم.

➤ «کوچ کنم» و «شوم»: فعل مضارع

جوجه‌های کبوتران گفتند:

کاش می‌شد کنار هم باشیم

① گفتن جوجه‌های کبوتران: تشخیص

② کاش: صوت (شبه‌جمله) / می‌شد: فعل به‌تنهایی یک جمله است. / کلّ بیت، چهار جمله است.

توی گلدسته‌های یک گنبد

روز و شب زائر حرم باشیم

① گلدسته و گنبد و زائر و حرم: تناسب / روز و شب: تضاد

② کلّ بیت، یک جمله است.

زنگ تفریح را که زنجره زد

باز هم در کلاس غوغا شد

① زنگ زدن زنجره: تشخیص / زنگ تفریح و کلاس: تناسب

② زنجره: نهاد / زنگ تفریح: مفعول

هر یک از بچه‌ها به‌سویی رفت

و معلّم دوباره تنها شد

② رفت و شد: فعل ماضی / هر یک از بچه‌ها: نهاد جمله اول / معلّم: نهاد جمله دوم

با خودش زیر لب چنین می‌گفت:

آرزوهایتان چه رنگین است!

① «رنگین بودن آرزوها»: کنایه از متفاوت بودن و جالب بودن آرزوها

کاش روزی به کام خود برسید

بچه‌ها، آرزوی من این است!

② کلّ بیت، چهار جمله است / کاش: صوت (شبه‌جمله) / بچه‌ها: منادا

حکایت اندرز پدر

شیخ اجل، سعدی شیرازی، گلستان را یک سال پس از بوستان و در سال ۶۵۶ هـ. ق خلق کرد. گلستان یکی از درخشان‌ترین و استادانه‌ترین نمونه‌های نثر فارسی است که پس از گذشت قرن‌های متمادی اثری که از حیث فنّ نگارش و محتوا یارای برابری با آن را داشته باشد، خلق نشده است. نثر گلستان، مسجع و آن‌چنان ارزشمند و گران‌بهاست که این آثار فاخر به تقلید از آن نگاشته شده‌اند: بهارستان (جامی)، پریشان (قآنی)، منشآت (قائم‌مقام فراهانی)، روضه خلد (مجد خوافی)، نگارستان (جوینی).

گلستان هشت باب دارد: ۱- در سیرت پادشاهان ۲- در اخلاق درویشان

۳- در فضیلت قناعت ۴- در فواید خاموشی ۵- در عشق و جوانی

۶- در ضعف و پیری ۷- در تأثیر تربیت ۸- در آداب صحبت

معنی و مفهوم

یاد دارم که در ایام طفولیت، متعبّد و شب‌خیز بودم، شبی در خدمت پدر رحمة‌الله‌علیه، نشسته بودم و همه شب دیده بر هم نبسته و مُصحف عزیز بر کنار گرفته و طایفه‌ای گرد ما خفته. پدر را گفتم: از اینان، یکی سر بر نمی‌دارد که دوگانه‌ای

بگزارد. چنان خواب غفلت برده‌اند که گویی نخفته‌اند که مرده‌اند. گفت: جان پدر! تو نیز اگر بختی، به از آنکه در پوستین خلق آفتی.

به خاطر دارم که در دوران کودکی، شکرگزار و شب‌زنده‌دار بودم. یک شب در خدمت پدر (که رحمت خدا بر او باد) نشسته بودم و تمام شب را خوابیده بودم و قرآن کریم را بغل کرده بودم و گروهی هم اطراف ما خوابیده بودند. به پدرم گفتم: یک نفر از این‌ها بیدار نمی‌شود که دو رکعت نماز (نماز صبح) بخواند؛ طوری در خواب نادانی فرو رفته‌اند که گویا خوابیده‌اند، بلکه مرده‌اند. گفت: عزیز پدر! تو هم اگر بخوابی بهتر از آن است که بدگویی و غیبت مردم را بکنی.

عبارت «تو نیز اگر بختی، به از آنکه در پوستین خلق آفتی» با این بیت حافظ قرابت معنایی دارد:

واعظ ما این سخن نشنید بشنو این سخن / در حضورش نیز می‌گویم نه غیبت می‌کنم

متعبّد، شب‌خیز، مصحف: تناسب / دیده بر هم نبستن: کنایه از نخوابیدن / دوگانه: کنایه از نماز صبح (دو رکعت نماز) / خواب غفلت: اضافه تشبیهی (غفلت: مشبه، خواب: مشبه‌به) / سر برداشتن: کنایه از بیدار نشدن / در پوستین خلق افتادن: کنایه از «بدگویی و غیبت مردم را کردن»

همه شب دیده بر هم نبسته (بودم) و مصحف عزیز بر کنار گرفته (بودم) و طایفه‌ای گرد ما خفته (بودند).
 فعل محذوف / فعل محذوف / فعل محذوف

پدر را گفتم: «را» نشانه مفعول نیست. / جان پدر: منادا (ای جان پدر) / به: بهتر (است)
 حرف اضافه (به پدر گفتم) / فعل محذوف

واژه‌شناسی

پیغام‌آور	پیغمبر
منارهٔ مساجد یا معابد	گل‌دسته
سقف بزرگی که به شکل نیم‌دایره است.	گنبد
دیدارکننده، زیارت‌کننده	زائر
سیرسیرک، نوعی حشره که از خود صدا تولید می‌کند.	زنجره
آرزو، نیت، مقصود	کام
خواسته، آرزو	میل
کودکی، خردسالی	طفولیت
شکرگزار، عبادت‌کننده	متعبد
رحمت خداوند بر او باد	رحمة‌الله
کتاب، کتاب آسمانی، قرآن	علیه
دو رکعت نماز (نماز صبح)	مصحف
بخواند	دوگانه
بی‌خبری، ناآگاهی	بگزارد
خوابیدن	غفلت
مردم، آفریده	خفتن
لباسی که از پوست جانوران درست می‌کنند.	خلق
	پوستین

همدم، یار	مونس
حل‌کنندهٔ مشکلات، آسان‌کنندهٔ کارها	کارگشا
به‌وجود آورنده، پدید آورنده	هست‌کن
ستمگری، زورگویی	درازدستی
بخشایش، لطف، توجه، احسان	عنایت
یار دیگر	دست‌آویز
سازگاری، موافقت	توفیق
روشنایی، نور	فروغ
خدا، حقیقت	حق
آشوب، فریاد، همه‌مه	غوغا
بلند شد	برخاست
همیشه	ابد
ناراحت، غمگین	دل‌تنگ
باد خنک و ملایم	نسیم
مشغول شدن	گرم شدن
آسوده، راحت	فارغ
راهی، روانه	رهسپار
کرانهٔ آسمان، کنارهٔ آسمان (چون افق هر کشور یا سرزمینی با یکدیگر متفاوت است «افق» معنای «سرزمین یا کشور» هم می‌دهد).	افق

واژه‌های هم‌خانواده

متعبّد: عبد، عابد، معبد، تعبّد، عبادت، معابد، معبود	مونس: اُنس، اُنیس، مأنوس، مؤانست
رحمت: رحم، راحم، مرحمت، رحیم، رحمان	توفیق: وفق، وفاق، موافقت، توافق، موافق
مُصحف: صُحف، صحیفه، صحّاف، مصحّف، مصاحف	حق: حقیقت، حقایق، حقوق، احقاق، محقّق، تحقیق
غفلت: غافل، مغفّل، غفلتاً، اغفال	فارغ: فراغت، فارغ‌التحصیل، فراغ، فارغ‌البال
خالق: خالق، مخلوق، خلقت، خلاق، اخلاق	زائر: زوَّار، مزار، زیارت
حرم: حرمت، محروم، تحریم، حریم	طفولیت: طفل، اطفال، طفیل

واژه‌های متضاد

خفته ≠ بیدار	فارغ ≠ گرفتار	رهایی ≠ اسارت
پیدا ≠ پنهان	فروغ ≠ ظلمت	غفلت ≠ آگاهی
	طفولیت ≠ کهنسالی	غوغا ≠ سکوت

واژه‌های مهمّ املائی

مونس، قصّه نانموده، عنایت الهی، ظلمت، دست‌آویز، توفیق، استوار، فروغ، غوغا، چهره، موضوع، برخاست، ذره‌ذره، غلتید، ابد، غنچه، دلتنگ، نسیم، فارغ، رهسپار، افق، پیغمبر، زائر حرم، زنگ تفریح، زنجره، ایام طفولیت، متعبّد، شب‌خیز، رحمة‌الله‌علیه، مصحف، طایفه، دوگانه‌ای بگزارد، غفلت

نکته املائی

تشخیص شکل صحیح حروف و درست‌نویسی از اهداف املاست. در هنگام نوشتن املا از به کار بردن واژه‌های «هم‌آوا» به‌جای یکدیگر پرهیز شود، مانند سفر و صفر، قریب و غریب، حیات و حیاط، ثواب و صواب و سواب، خواست و خاست، قدیر و غدیر، خار و خوار، جذر و جزر، خویش و خیش، امل و عمل، اساس و اثاث، عرض و ارز، امارت و عمارت

پرسش‌های چهارگزینه‌ای ترکیبی ستایش و درس اول

۲۸ همه گزینه‌ها درباره بیت «از ظلمت خود رهایی‌ام ده / با نور خود آشنایی‌ام ده» درست هستند، به‌جز گزینه ...

- ۱) ظلمت کنایه از نادانی و گمراهی است.
- ۲) منظور از نور، نور هدایت و راهنمایی است.
- ۳) «رهایی‌ام» و «آشنایی‌ام» هم‌قافیه‌اند.
- ۴) «خود» مصراع اوّل یعنی خودم، «خود» در مصراع دوم یعنی خودت (خدا).

۲۹ کدام گزینه، آرایه تشخیص ندارد؟

- ۱) شب شفته است مناجات علی / جوشش چشمه عشق ازلی
- ۲) شب ز اسرار علی آگاه است / دل شب محرم سرالله است
- ۳) دست در دامن مولا زد در / که علی، بگذر و از ما مگذر
- ۴) ناشناسی که به تاریکی شب / می‌برد شام یتیمان عرب

۳۰ کدام یک از گزینه‌های زیر یک جمله کامل به حساب می‌آیند؟

- (۱) برگ درختان سبز در نظر هوشیار
(۲) بچه‌ها در کلاس جنگل سبز
(۳) این درختان‌اند همچون خاکیان
(۴) با زبان سبز و با دست دراز

۳۱ کدام گزینه با بقیه «هم خانواده» نیست؟

- (۱) حرام، حرمت
(۲) احترام، حریم
(۳) محروم، محرم
(۴) رحیم، محترم

۳۲ فعل تمام گزینه‌ها دارای یک زمان هستند، به جز گزینه ...

- (۱) هر یک از بچه‌ها به سوئی رفت.
(۲) آرزوهایتان چه رنگین است!
(۳) کاش روزی به کام خود برسید.
(۴) ابر باشم، دوباره آب شوم.

۳۳ تعداد جملات در کدام گزینه متفاوت از گزینه‌های دیگر است؟

- (۱) قناعت کن که آن ملکی است جاوید / که زیر سایه دارد قرص خورشید
(۲) مکن در کار عالم، عمر ضایع / ز دنیا با قلیلی باش قانع
(۳) نام نیکو گر بماند ز آدمی / به کزو ماند سرای زرنگار
(۴) عمر گران‌مایه در این صرف شد / تا چه خورم صیف و چه پوشم شتا

۳۴ تاریخ ادبیات کدام گزینه نادرست است؟

- (۱) شیخ محمود شبستری سرایندهٔ مثنوی گلشن راز و مناجات‌نامه است.
(۲) نظامی گنجوی شاعر قرن ششم هجری و سرایندهٔ اسکندرنامه است.
(۳) خواجه عبدالله انصاری عارف قرن پنجم هجری و نویسندهٔ الهی‌نامه است.
(۴) سعدی شیرازی خالق دو اثر مهم بوستان و گلستان است.

۳۵ کدام گزینه از نظر املايي درست است؟

- (۱) از اینان یکی سر بر نمی‌دارد که دوگانه‌ای بگذارد.
(۲) تو نیز اگر بختی به از آنکه در پوستین خلق، اوفتی.
(۳) همه شب، دیده برهم نبسته و مسح عزیز برکنار گرفته. (۴) یاد دارم که در ایام طفولیت، متعبّد و شب‌خیز بودم.

۳۶ از نظر رابطهٔ واژگان، کدام گزینه با دیگر گزینه‌ها فرق دارد؟

- (۱) رهایی و اسارت
(۲) فارغ و آسوده
(۳) فروغ و ظلمت
(۴) غفلت و آگاهی

۳۷ «در پوستین خلق افتادن» کنایه از چیست؟

- (۱) پوست مردم را کندن
(۲) در پوست کسی افتادن
(۳) غیبت مردم را کردن
(۴) بی‌توجهی کردن به مردم

۳۸ معنای گروه واژگان کدام گزینه صحیح نیست؟

- (۱) کام: آرزو / متعبّد: شکر گزار / مصحف: کتاب آسمانی
(۲) دوگانه: دو رکعت نماز / غفلت: ناآگاهی / خلق: آفریده
(۳) میل: خواسته / زنجره: سیرسیرک / دلتنگ: غمگین
(۴) گل‌دسته: منارهٔ مسجد / بگزارد: قرار بدهد / ابد: همیشه

۳۹ با توجه به متن زیر، کدام گزینه، مناسب‌ترین گزینه است؟

«در ..... مشهد انسان ..... را دیدم که در عین ..... نبود چون از همه جهت خود را به امام رضا (ع) ..... می‌دانست.»

- (۱) سفر، غریبی، غربت، غریب، قریب
(۲) صفر، غریبی، غربت، قریب، غریب
(۳) سفر، غریبی، قربت، غریب، قریب
(۴) سفر، غریبی، قربت، غریب، غریب